

ВІДГУК

офіційного опонента Джус Оксани Володимирівни,
кандидата педагогічних наук, доцента кафедри педагогіки
імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника» на дисертацію
Суділовської Марії Михайлівни
*«Науково-педагогічна діяльність Дмитра Чижевського
періоду еміграції (1924 – 1977 рр.)»*,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Аналіз процесу становлення й розвитку української освіти і педагогічної думки у державах, із якими Україна донедавна не могла підтримувати тісних контактів на економічному, політичному та культурно-освітньому рівнях, і де зосереджені найбільш численні та соціально активні етнічні спільноти українців, що впродовж десятиліть були носіями й оберегами національної ідеї, – один із важливих напрямів науково-пошукової діяльності дослідників кінця XX – початку XXI ст.

І це закономірно, оскільки розвиток національної системи освіти і виховання вимагає неодмінного включення у складний процес багатовікового педагогічного досвіду попередніх поколінь українського народу, осмислення творчого доробку педагогів-просвітителів, визначних культурно-освітніх діячів минулого, використання набутого ними досвіду в царині збереження етнічної та духовної самобутності поколінь українців в умовах полікультурного оточення; зумовлюється відсутністю цілісної інформації з цих питань у чинних підручниках з історії педагогіки й інших педагогічних дисциплін, як правило, обмеженим доступом викладачів і студентів до джерел, які дозволяють більш повно розкрити провідні тенденції у розвитку української школи в державах масового осідку українців.

У цьому контексті актуальність і важливість дослідження персоналії та творчої спадщини Дмитра Чижевського є безсумнівними. По-перше, Д.Чижевський – одна із чільних постатей культурно-освітнього поступу ХХ ст. По-друге, дисертація М.Суділовської розкриває історико-педагогічні аспекти недостатньо розробленої наукової теми, пов'язаної з вивченням багатогранної науково-освітньої діяльності та різножанрових творчих напрацювань Д.Чижевського. По-третє, погляди Д.Чижевського на проблеми української високої школи, навчання й виховання молоді є співзвучними із освітніми орієнтирами сучасного українського суспільства, новітніми тенденціями у розвитку вищої школи, відтвореними у законодавчо-нормативних освітніх актах кінця ХХ – початку ХХІ ст. і є прикладом апробації інноваційних підходів до підготовки фахівців-науковців в умовах інтеграції України в європейське співтовариство.

Наукове дослідження М.Суділовської є плановим, воно виконувалось у рамках тематичного напрямку досліджень Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів» з номером державної реєстрації 01084007644, затверджене вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 14 від 17. 12. 2013 р.) й узгоджене в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 28.01.2014 р.).

Сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовані методи наукового пошуку, опрацьовані джерела (359 найменувань), дали змогу дисертантці розкрити зміст науково-педагогічної діяльності Д.Чижевського у Чехо-Словацькій Республіці, Німеччині та США, проаналізувати його філософсько-педагогічні погляди, історико-культурні студії, з'ясувати сутність основних педагогічних ідей, розкрити значення творчого доробку вченого для сучасної педагогічної науки. Це, своєю чергою, забезпечило цілісну характеристику персоналії Д.Чижевського, є

підставою для включення виявлених і проаналізованих творів до скарбниці національної педагогічної думки.

До найбільш істотних наукових результатів, які містить дослідження М.Суділовської, можна віднести:

- 1) здійснений і комплексно поданий аналіз науково-педагогічної діяльності Д. Чижевського, визначення основних напрямів його професійної діяльності (науково-освітньої, науково-дослідницької, організаційної, участі у роботі наукових гуртків, товариств, академій);
- 2) розкриття змісту поняття «чижевськознавство»;
- 3) виокремлення основних етапів розвитку чижевськознавства;
- 4) виявлення новаторських ідей Д. Чижевського (філософських аспектів розвитку університетської освіти, педагогічної психології, компаративістики);
- 5) з'ясування внеску вченого у розвиток історії педагогіки (коменіологічні та сквородинські дослідження, вивчення педагогічних ідей українських мислителів XVI – XIX ст., етнопедагогічних засад культури слов'ян, становлення і розвитку Острозької слов'яно-греко-латинської школи-академії, Київсько-Могилянської академії, Харківського та Київського університетів);
- 6) представлення подальшого розвитку педагогічних ідей Д. Чижевського щодо розвитку університетської освіти й підготовки фахівців кадрів вищої кваліфікації.

У своїй сукупності ці положення підтверджують новаторський характер дослідження, його теоретичне та практичне значення.

Науково вартісною розглядаємо визначену авторкою дисертації потребу вивчення нерозкритих у роботі аспектів досліджуваної проблеми, передусім питання рецепції творчої спадщини Д. Чижевського українськими й зарубіжними науковцями, вивчення його архівів, епістолярію, мемуарів з метою з'ясування педагогічних поглядів ученого. Науково значущими для сучасних історико-педагогічних досліджень в Україні вважаємо виокремлені дисертанткою вектори чижевськознавчих студій: каталогізація і

систематизація архівної й епістолярної спадщини Д. Чижевського, публікація та коментування його праць, аналіз компаративних досліджень ученого, з'ясування його внеску у світову славістику.

М.Суділовська творчо підійшла до здійснення періодизації життя і творчості Д. Чижевського, використавши географічно-хронологічний принцип і виокремивши три головні періоди у діяльності українського вченого відповідно до визначальних рис його науково-педагогічної роботи: чехословацький, німецький і американський, який переривав німецький.

Вагомими у контексті імплементації досвіду підготовки фахівців зарубіжжя у вищі навчальні заклади України видаються чітко вмотивовані й розкриті думки Д.Чижевського щодо реформування вищої освіти, співзвучні з сучасними її проблемами. Здійснений у роботі аналіз творчої спадщини педагога дозволив зробити висновки про прагнення Д.Чижевського «уніфікувати навчальні дисципліни в різних вишах для того, щоб сприяти мобільності студентів та викладацького складу. Водночас він виступав за прозорість й відкритість навчальних закладів, їх інтеграцію до єдиного освітнього простору» (с. 170 дисертації).

У контексті зазначеного заслуговують на увагу дослідників і сучасних педагогів-практиків проаналізовані М.Суділовською зауваження Д.Чижевського щодо некритичного запозичення досвіду іноземних систем освіти, зокрема американської. Вчений стверджував, що письмові іспити й «бажання одержати високу оцінку для того, щоб мати стипендію, призводить до поверхневих знань студентів, які, щоб написати відповіді, зазубрюють необхідний матеріал, користуючись для цього короткими підручниками й довідниками» (с. 74 дисертації).

Не можна не погодитися із твердженням авторки рецензованої роботи про те, що намагання Д.Чижевського розв'язати актуальні проблеми вищої школи зумовлювалися також вимогою широкої ерудиції студентської молоді: «американців не привчають думати, а росіяни в Америці розучуються думати» (с. 73 дисертації).

Серед пріоритетних ідей вченого щодо розвитку університетської освіти М.Суділовська цілком оправдано виділила такі: гуманітаризація вищої освіти з метою підвищення рівня духовності як окремого індивіда, так і цілого суспільства, взаємного культурного зближення народів; формування ідеалів національної культури як базису патріотичного виховання; застосування аксіологічного й антропоцентричного підходів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів; формування пізнавальної діяльності особистості як чинника її саморозвитку і самонавчання упродовж життя.

Загальні висновки і висновки до кожного розділу дисертації загалом адекватні їхньому змістові, відповідають визначеним завданням наукової роботи.

Викладене в основній частині дисертації поглиблюють і доповнюють 4 додатки. Результати наукового пошуку достатньо повно відображені в авторефераті дисертації. Вони належним чином апробовані у виступах на 5 міжнародних науково-практичних конференціях, у 8 одноосібних публікаціях автора (серед них 5 – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 2 – у збірниках матеріалів наукових конференцій).

Позитивним надбанням М.Суділовської є також впровадження результатів дослідження у наукову та навчально-виховну роботу п'яти вищих навчальних закладів України різних рівнів акредитації.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, актуалізація педагогічних ідей у творчій спадщині Д. Чижевського в контексті реформування сучасної системи вищої освіти в Україні, здійснені М.Суділовською, є підставою для висновку про те, що дослідниця загалом досягла визначених мети і завдань наукового дослідження.

Водночас, при загальній позитивній оцінці аналізованої дисертації й автореферату, вважаємо за доцільне зробити окремі зауваження:

1. Відповідно до мети дослідження, доцільно було б, на нашу думку, увиразнити контекст українського шкільництва в еміграції, показати працю Д.Чижевського у розрізі науково-педагогічної діяльності інших

видатних українських педагогів-емігрантів, продемонструвати спільне й відмінне у науково-педагогічній діяльності та провідних ідеях творчої спадщини, особливо зважаючи на часте покликання на російські джерела, де Д.Чижевський позиціонується як «російський емігрант».

2. Дискусійними вважаємо заявлену М.Суділовською «першість» у розкритті поняття «педагогічна персоналістика» (с. 4 автореферату) і її твердження про те, що Д.Чижевський «започаткував новий напрям в українській філософії – кордоцентризм» (с. 8 автореферату).

3. Переконані, що зміст дисертації вдало доповнили б матеріали електронної бібліотеки «Diasporiana.org.ua» (у ній, серед інших, наявні 14 праць Д.Чижевського, виданих у Празі, Варшаві, Відні, Кракові, Нью-Йорку, Авсбургу-Монреалі) та невикористаних архівів, зокрема Центрального державного архіву зарубіжної україніки та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, де містяться фонди українських інституцій і громадських діячів, у яких працював і з якими тісно співпрацював Д.Чижевський.

Ймовірно, обмеження перевиданою спадщиною Д.Чижевського (переважно в Російській Федерації, найбільше покликань у тексті дисертації саме на неї) зумовило певну нечіткість у тлумаченні фактів і подій життя вченого (с. 59 дисертації), наявність окремих прогалин, а подекуди – біографічних невідповідностей.

Так, покликаючись на, ймовірно, вступну статтю до перевидання праці Д.Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні» 1992 р. (п. 286 списку використаних джерел), дослідниця стверджує про те, що «у 1929 році Д.Чижевського було призначено на посаду екстраординарного професора в Українському Вільному Університеті... Саме тут він захистив першу докторську дисертацію «Гегель і французька революція», «працюючи на посаді професора філософії УВУ» (с. 65 дисертації).

Натомість Д.Чижевський як доцент філософії Українського високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова відбув габілітацію і став

професором цього вищого навчального закладу, а не Українського вільного університету, на основі «прихильно рецензованої праці професором Українського Вільного Університету в Празі В.Бідновим та професором Українського Наукового Інституту в Берліні др. І.Мірчуком праці на тему «Фільософія на Україні (5/III.1927)» (с. 68, Мірчук І. Український Високий Педагогічний Інститут ім. М.Драгоманова (1923 – 1933). – Прага, 1934. – 144 с.).

4. Недостатньо науково некоректними в історико-педагогічних дослідженнях вважаємо вільне трактування власних назв (приміром, Національної бібліотеки ім. В. Вернадського замість Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (с. 8 дисертації, с. 4 автореферату), Українського високого педагогічного інституту імені М.Драгоманова, Українського вільного університету (с. 26 дисертації, с. 1, 8 автореферату), О.Прицак (замість О.Пріцак, с. 24 дисертації), «Педагогічний словник» У.Гончаренка (замість «Український педагогічний словник» (с. 45 дисертації) та ін.; відсутність конкретизації певних фактів, зокрема щодо адміністративної належності міста Олександрії, Олександрійської гімназії (с. 53 дисертації, с. 7 автореферату), року переведення Д.Чижевського до Київського університету та факт його навчання на філософському факультеті у Німеччині (не вказано, якого університету); надмірне тяжіння до термінів «вітчизняні вчені» (с. 35 дисертації), «вітчизняна вища школа» (с. 43 дисертації), «вітчизняна педагогічна наука» (с. 66 дисертації).

5. Дискусійними, на наш погляд, є твердження дисертантки про українські наукові дослідження, методологічні підходи та поняттєво-категоріальний апарат педагогічного пошуку на основі публікацій 1970-х – 1980-х рр. (сс. 27, 38, 77, 89 дисертації), виданих у СРСР (пп. 42, 216, 220 списку використаних джерел), Російській Федерації (пп. 114, 274), Республіці Білорусь (п. 201); особливо, якщо взяти до уваги, що у списку використаних джерел наявні праці українських науковців з цієї проблематики.

6. Побажаним було б дотримуватися алфавітного порядку у переліку прізвищ (сс. 23, 33, 35, 36 дисертації), уніфікувати окремі сталі словосполучення (як «українське бароко» й «українське Бароко» – с. 110 дисертації, сс. 9, 11, 12, 15 автореферату), уникати русизмів чи кальок із російської мови («об'яви», «по таких темах», «особистість і її стосунки» – сс. 22, 47 дисертації), дотримуватися сучасної транслітерації російських прізвищ українською мовою (сс. 27, 33 дисертації).

Водночас висловлені дискусійно-критичні міркування не заперечують належного наукового рівня, практичного значення та загальної позитивної оцінки поданої до захисту роботи. Дисертація «Науково-педагогічна діяльність Дмитра Чижевського періоду еміграції (1924 – 1977 рр.)» є завершеним, самостійним і науково переконливим дослідженням актуальної педагогічної теми, відповідає вимогам пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 24. 07. 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19. 08. 2015, № 1159 від 30. 12. 2015, № 567 від 27. 07. 2016), а її автор Суділовська Марія Михайлівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

